

על טעמי הרמב"ם לקרבנות

הרמב"ם במורה נבוכים חלק שלישי פרק לב כתב בטעם הקרבנות, שמכיון שדרכם של כל עובדי האלילים היתה לעבוד את אלוהיהם על ידי קרבנות, אי אפשר היה לצוות את ישראל על עבודת ה' בלי קרבנות, ועל כן נכללו גם הקרבנות בין דרכי העבודה. ובפרק מו כתב, שמצוות הקרבנות באו למחות עבודה זרה מקרב ישראל, ועל כן נצטוו להקריב את אותן בהמות שהיו מקובלות בקרב הגויים כעבודה זרה, וכן נקבעו מצוות בדיני קרבנות שהן בניגוד למקובל בדרכי עבודה זרה. שני הסבריו של הרמב"ם לקרבנות אינם זהים, ואפשר אולי לראותם כמשלימים זה את זה. מכל מקום הצד השווה שבהם הוא, שהם תופסים את הקרבנות לא כבעלי ערך עצמאי, אלא על דרך "הכוונה השניה" (=מטרה עקיפה)¹. לעומת כל זה, בסוף הלכות מעילה נראה שהרמב"ם כתב על הקרבנות בכיוון אחר לגמרי:

ראוי לאדם להתבונן במשפטי התורה הקדושה ולידע סוף ענינם כפי כוחו. ודבר שלא ימצא לו טעם ולא ידע לו עילה אל יהי קל בעיניו, ולא יהרוס לעלות אל ה' פן יפרוץ בו, ולא תהא מחשבתו בו כמחשבתו בשאר דברי החול. בוא וראה כמה החמירה תורה במעילה, ומה אם עצים ואבנים ועפר ואפר, כיון שנקרא שם אדון העולם עליהם בדברים בלבד - נתקדשו, וכל הנוהג בהן מנהג חול מעל בהם, ואפילו היה שוגג צריך כפרה - קל וחומר למצוה שחקק לנו הקב"ה, שלא יבעט האדם בהן מפני שלא ידע טעמן, ולא יחפה דברים אשר לא כן על השם, ולא יחשוב בהן מחשבתו כדברי החול. הרי נאמר בתורה ושמרתם את כל חקותי ואת כל משפטי ועשיתם אותם. אמרו חכמים ליתן שמירה ועשיה לחוקים כמשפטים. והעשיה ידועה, והיא שיעשה החוקים. והשמירה - שיזהר בהן, ולא ידמה שהן פחותין מן המשפטים. והמשפטים הן המצוות שטעמן גלוי, וטובת עשייתן בעולם הזה ידועה, כגון איסור גזל ושפיכות דמים וכיבוד אב ואם. והחוקים הן המצוות שאין טעמן ידוע. אמרו חכמים: חוקים חקתי לך, ואין לך רשות להרהר בהן, ויצרו של אדם נוקפו בהן, ואומות העולם משיבין עליהן, כגון איסור בשר חזיר ובשר בחלב ועגלה ערופה ופרה אדומה ושעיר המשתלח. וכמה היה דוד המלך מצטער מן המינים

1 הרמב"ן בפירושו לויקרא א, ט דחה את דברי הרמב"ם האלה בדברים קשים ביותר; אבל הרמב"ם נשאר רמב"ם.

ומן הגוים, שהיו משיבין על החוקים, וכל זמן שהיו רודפין אותו בתשובות השקר, שעורכין לפי קוצר דעת האדם, היה מוסיף דבקות בתורה. שנאמר טפלו עלי שקר זדים, אני בכל לב אצור פקודיך. ונאמר בענין - "כל מצותיך אמונה, שקר רדפוני עזרני". וכל הקרבנות כולן מכלל החוקים הן. אמרו חכמים, שבשביל עבודת הקרבנות העולם עומד, שבעשיית החוקים והמשפטים זוכין הישרים לחיי העולם הבא. והקדימה תורה צווי על החוקים, שנאמר - "ושמרתם את חקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם".

רבים ראו ניגוד בין דברי הרמב"ם במורה נבוכים לאלה שביד החזקה. שהרי ביד החזקה אמר, "שבשביל עבודת הקרבנות העולם עומד!" אם כן אין זו "כוונה שניה", אלא "כוונה ראשונה!"

וכידוע, נחלקים בזה בני תורה עם אנשי אקדמיה. הראשונים אומרים - פשוט שהרמב"ם האמיתי הוא היד החזקה; מורה נבוכים אינו אלא לנבוכים, ואין צורך להתייחס לזה ביותר מדי רצינות. ואנשי האקדמיה אומרים - פשוט שהרמב"ם האמיתי הוא מורה נבוכים; היד החזקה הוא הספר שכתב הרמב"ם לאנשים הדתיים הפשוטים.

אבל האמת היא שיש רק רמב"ם אחד. ואם יש סתירות בין שני הספרים, יש לישיב אותן, כדרך שמיישבים סתירות בתוך היד החזקה. בנושא שלפנינו יש להתאים יפה בין שני המקורות, וההתאמה הזאת עוד תתן לנו תוספת הבנה.

ראשית יש להעיר, שברמב"ם במהדורת פרנקל נאמר במקום "וכל הקרבנות כולן מכלל החוקים הן. אמרו חכמים שבשביל עבודת הקרבנות העולם עומד" - "וכל הקרבנות כולן מכלל החוקים הן. לפיכך אמרו חכמים שאף על עבודת הקרבנות העולם עומד". יש בהבדל הזה משמעות חשובה. על ידי המלה הנוספת "אף" מתחדד פרוש מה שנאמר אחר כך "שבעשיית החוקים והמשפטים זוכין הישרים לחיי העולם הבא" וכו'. רצוני לומר - לא אמר כאן הרמב"ם דבר על חשיבות מיוחדת של הקרבנות יחסית לחוקים ומשפטים אחרים - כפי שנראה מנוסח הדפוסים שלנו - אלא אמר רק שערכם של הקרבנות הוא בהיותם חלק מכלל החוקים שחקק לנו ה'. ומכאן לעיקר. לכאורה הטעמים שנתן הרמב"ם לעבודת הקרבנות כבר עבר זמנם. בזמן הרמב"ם כבר מובנת היטב עבודת ה' בלי קרבנות, וגם אין צורך להקריב בהמות לה' כדי שלא יחשבו לאלוהות.

שאלה זו אינה צריכה להטריד את הרמב"ם במורה נבוכים. כל התעסקותו בטעמי המצוות שם לא באה אלא להורות שמעשי ה' "נמשכים אחר החכמה", שלא כדברי הסוברים שמעשיו "נמשכים אחר הרצון" ולא אחר החכמה, ולכן לא בהכרח יש בהם חכמה. הרמב"ם בפרק כו טרח להתווכח עמהם באריכות; בהסבירו את ענין הקרבנות הראה הרמב"ם את החכמה האלוקית שבציוויים הללו בזמן נתינתם. מצד שני ברור, שאילו ניתנו מצוות אלה "בתנאי", כלומר רק לאותה תקופה שבה יש

עבודה זרה, לא היו המצוות האלה משיגות את מטרתן; כי אנשי אותו דור שהקרבת נראים בעיניהם הכרחיים לעבודת ה', כמו שכתב הרמב"ם, הגבלת זמן הקרבנות לא תתקבל על דעתם; ולכן החכמה האלוהית מורה לתת את המצוות הללו כמצוות נצחיות. אבל בדורות המאוחרים, כשהמצוות הללו איבדו את משמעותן המקורית לפי דעת הרמב"ם, יכול אדם לשאול, מה טעם יש בהן עתה, ומדוע יש לקיימן?

שאלה זו לא היתה על סדר יומו של הרמב"ם במורה נבוכים, ולה הוא נותן תשובה ביד החזקה בהלכות מעילה; ושם אומר לנו הרמב"ם, שאם דבר גשמי שחל עליו שם ה' צריך לכבדו ולקדשו, ולא לנהוג בו כדבר החול, קל וחומר שציווי אלוהי, מכיון שחל שם שמים עליו צריך אדם להתייחס אליו בהערכה ובקדושה, ולא לזלזל בו. ואף על פי שהיום הקרבנות הם בלי טעם², דבר ה' הם, ויש לקיימם כחוק. והכתוב הקדים חוקים למשפטים, כי בעשיית החוקים, שמצד עצמם אינם אומרים לאדם דבר, דווקא בה הוא מבטא יותר את הקשר שלו אל נותן התורה. לפי הדברים האלה אפשר בהחלט לומר שהקרבת עולים לריח ניחוח, כי בהם הראו המקריבים שהם מקבלים עליהם את דבר ה'. וכך כתב רש"י (ויקרא א, ח), "ניחוח - נחת רוח לפני, שאמרת ונעשה רצוני!" וסרה בזה אחת מקושיותיו של הרמב"ן.

2 אמנם הרמב"ם לא כתב על החוקים (והקרבת בכללם) ש"אין להם טעם", אלא כתב - "שלא ידע להם טעם". וזה פשוט, כי איך ידע האדם שמצוה מסוימת "אין לה טעם"? אבל מאידך גיסא יש לשים לב, שהרמב"ם לא כתב שאף על פי שאין טעמים ידוע, טעם נסתר ועמוק יש בהם. אלא דימה אותם, בקל וחומר, לעצים ואבנים עפר ואפר שנקרא שם אדון העולם עליהם. כדי לומר, שגם אם באמת אין בהם טעם כבודם במקומו עומד.

אמר הכוזרי: ארצה עתה שתקרב לי מה שקראתי בקרבנות, ממה שיקשה על השכל לקבלו, ממה שאמר "את קרבני לחמי לאשי ריח ניחוחי", ואמר על הקרבנות כי הם קרבן ה' ולחמו וריחו. אמר החבר: מה שאמר "לאשי" מיישר כל קשה. הוא אומר כי הקרבן ההוא והלחם וריח הניחוח אשר הם מיוחסים אלי - הם לאשי, ר"ל האש הנפעלת לדברו ית', אשר מאכלה הקרבנות; ואחר כן יאכלו הכהנים שאר חלקה. והכוונה בזה תיקון הסדר, כדי שיחול בו המלך חול גדולה, לא חול מקום... וכל מה שיש בסדר עבודה מהעבודה והקרבת והקטורת והזמירות והמאכל והמשתה על תכלית הטהרה והקדושה, נאמר בהם "עבודת ה'" ו"לחם אלוקיך" וזולתי זה, והכל כינוי לרצונו בסדר הטוב באומה והכהנים, וקיבולו מנחתם על דרך הדמיון, וחולו אצלם לכבוד להם, והוא נעלה ונקדש מן ההנאה במאכלם ובמשתיהם... (ספר הכוזרי מאמר ב סע' כה-כו)